Virkisætlán fyri norðurlandskt samstarv um brek 2018–2022

**Norðurlenska
Ráðharraráðið**

Virkisættlan fyri norðurlandskt samstarv um brek 2018–2022

ANP 2018:773

ISBN 978-92-893-5742-5 (PRINT)

ISBN 978-92-893-5743-2 (PDF)

ISBN 978-92-893-5744-9 (EPUB)

<http://dx.doi.org/10.6027/ANP2018-773>

© Norðurlandska ráðharraráðið 2018

Sniðgáva: Gitte Wejnold

Kápumynd: Victoria Henriksen

Prent: Rosendahls

Printed in Denmark

Norðurlandska samstarvið

Norðurlandska samstarvið er eitt tað víðfevndasta økissamstarvið í heiminum. Samstarvið fevnir um Danmark, Finnland, Ísland, Noreg og Svøríki og Føroyar, Grønland og Áland.

Norðurlandska samstarvið er politiskt, búskaparliga og mentanarliga kjølfest, og tað er týðandi partur í evropiskum og altjóða samstarvi. Norðurlandski felagsskapurin virkar fyri sterkum Norðurlondum í einum sterkum Evropa.

Norðurlandska samstarvið vil styrkja áhugamál og virði hjá Norðurlondum á øllum økjum í einum altjóðagjærdum umheimi. Felags virði landanna millum eru við til at styrkja støðu Norðurlanda sum eitt av heimsins mest nýhugsandi og kappingarførastu økjum.

Norðurlandska ráðharraráðið

Nordens Hus

Ved Stranden 18

1061 København K

www.norden.org

Tak niður norðurlandskar útgávur: www.norden.org/nordpub

Virkisætlán fyri norðurlandskt samstarv um brek 2018–2022

INNIHALD

7	Norðurlandskt samstarv um brek 2018-2022
10	Norðurlandska samstarvið um brek í altjóða høpi
14	Endamál, mál og norðurlandskt gagn
16	Fokusøki og virksemi
17	<i>Mannarættindi</i>
23	<i>Burðardygg menning</i>
28	<i>Frítt flytføri</i>
31	Framhaldsviðgerð

NORÐURLENDSKT SAMSTARV UM BREK 2018–2022

Grundreglurnar fyri norðurlenska vælferðarsamfelagið snúgva seg um, at borgarar skulu hava somu fortreytir og somu møguleikar og tryggjeika – uttan mun til kyn, tjóðarsamleika, trúgv, sannføring, virkisfærleika, aldur ella kynsliga sannføring. Sosialu rættindini gera galdandi, at øll hava javnbjóðis rætt til heilsuskipan, sosialar veitingar, útbúgving, mentan og arbeiðslív.

Norðurlond slaka ikki, tá ið tað snýr seg um mannarættindi og javnstøðu. Demografiska menningin hevur við sær, at okkara norðurlensku samfeløg skulu nøkta tørvin hjá aldrandi íbúgvum, har ymiskur virkisfærleiki er reglan. Í Norðurlondum er inklusjón eitt samfelagsmál. Norðurlond stremba eftir burðardyggari samfelagsmenning, ið er grundað á, at íbúgvarnir eru frælsir einstaklingar og hava møguleika at realisera seg sjálvar.

Norðurlond leggja í sínum arbeiði dent á nyttuna av og virðið í einum samfelag, har øll telja við, og á talgilt snið og natúrligt umhvørvi. Algilt snið merkir væl umhugsaðar og væl virkandi samfelagsætlanir, sum gera sítt til vøkstur og betri búskap bæði í vælferðarskipanini og vinnulívinum.

Í vísiðkunngerðini hjá norðurlensku samstarvsráðharrunum frá februar 2014, *Norden – Sammen er vi stærkere* ("Norðurlond – Saman standa vit sterkari")¹, verða millum annað bornar fram vísiðnir um at skapa best hóskaði treytir fyri, at íbúgvarnir skulu kunna flyta seg frítt millum Norðurlond, og at Norðurlond skulu vera eitt nýskapandi øki, ið setir vælferð,

¹ <http://www.norden.org/da/nordisk-ministerraad/samarbejdsministrene-mr-sam/deklarationer/norden-2013-sammen-er-vi-staerkere>

útbúgving, skapanarevni, íverksetan, burðardygd og gransking í miðdepilin. Samstarvsráðharrarnir vilja umframt tryggja, at norðurlenska samstarvið um altjóða viðurskipti skal virka sum eitt íkast til tað samstarv, sum fer fram í øðrum felagsskapum. Norðurlenska samstarvið skal skapa norðurlandskt gagn, tryggja øllum meirvirði og hava við sær ítøkilig úrslit. Samstarv við Baltalond er eisini týðningarmikið.

Meirvirði við einum norðurlandskum samstarvi í mun til samstarv við ES, Evroparáðið, ST og onnur altjóða fora fatar um, at vit á mangan hátt eru meinlík, og harvið, at norðurlenska samstarvið kann verða meira samansett. Vit kunnu skifta orð um og samanbera royndir og góð dømi, ið viðvíkja inklusjón, vælferð og demografiskari menning á einum víðkaðum stigi.

Teir tríggir tættirnir í burðardýggari menning (sosialari, búskaparligari og vistfrøðiligari) eru týðningarmiklir í hugsjónini, sum býr undir norðurlenska samstarvinum, og skapa umstøður fyri somu møguleikar, sosialan samhuga og tryggleika fyri øll. Virkisskráin hjá Norðurlenska ráðharraráðnum er burðardýgg menning, *Eitt gott lív í burðardýggum Norðurlondum*², og nýggja samstarvsskráin fyri burðardýggja menning, *Generation 2030*³, stuðlar í Norðurlondum undir verksetingina av Agenda 2030⁴ hjá ST. Skilt út frá Agenda 2030-boðskapinum "Leave no one behind" er tað týðningarmikið, at Norðurlond megna at sameina kyns-, barna- og ungdóms- og breksjónarhornið. Politiskar mannagongdir, ið snúgva seg um burðardygd, skulu eisini

² <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:norden:org:diva-1154>

³ <http://norden.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A1153404&dswid=-7228>

⁴ <https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/transformingourworld>

sameina og vera til gagns fyrir tey, ið bera brek. Sjónarhornið skal sameinast frá byrjan, og til verkið er útint. Eisini hetta er eitt samfelagsmál.

Brekpolitikkur snýr seg um at byggja upp eitt burðardygt samfelag, har eingin verður hildin uttanfyri. Endamálið við brekpolitikkinum er, at fólk við skerdum virkisførleika verða umfatað í øllum samfelagsins viðurskiftum. Politikkurin verður áhaldandi merktur av einum rættindasjónarmiði, sum kemur til sjóndar í altjóða høpi í millumtjóðasáttmálanum hjá ST um rættindi hjá persónum, ið bera brek (millumtjóðasáttmáli hjá ST, UNCRPD)⁵. Øll Norðurlond hava samtykt millumtjóðasáttmálan.

Henda virkisætlan er langtíðar samstarvsskjal Norðurlandaráðsins fyri brekøkið og er grundað á tilmæli frá virkseminum í undanfarnu virkisætlan 2015–2017, inklusjón av persónum við skerdum virkisførleika og virkisætlanir fyri norðurlandskt og annað altjóða samstarv, ið er viðkomandi fyri burðardyggu menningina. Her eigur at verða nevnt Agenda 2030 hjá ST fyri burðardygga menning, fyriskipaninir og kunngerðir hjá ES um atkomu og inklusjón, virkisætlanin hjá Evroparáðnum viðvíkjandi skerdum virkisførleika, raðfestingar á heilsu- og almannaøkinum og harafturat vísiðskunngerðin hjá norðurlandsku samstarvsráðharrunum *Saman standa vit sterkari*.

⁵ <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRPD/Pages/CRPDIndex.aspx>

NORÐURLENDSKA SAMSTARVIÐ UM BREK Í ALTJÓÐA HØPI

Norðurlenska breksamstarvið er samansett av trimum meginamboðum: Vælfæðarmiðdepil Norðurlanda (Nordens velfærdscenter), sum er ein stovnur undir Norðurlenska ráðharraráðnum fyri Almanna- og heilsupolitikk (MR-S), Ráðið fyri norðurlandskt samstarv um skerðan virkisførleika (Handicapráðet), ið er ráðgevandi stovnur fyri alt tað almenna norðurlenska samstarvið, og virkisætlanin hjá Norðurlenska ráðharraráðnum, sum fevnir um fleiri øki. Norðurlenski vælfæðarmiðdepilin (Nordens velfærdscenter) umsitur eisini eina stuðulsskipan fyri norðurlanda samstarv hjá felagsskapum, sum varða av brekum.

Norðurlond og sjálvstýrandi økini hava altjóða ábyrgd av at inkludera fólk við skerdum virkisførleikum millum annað sum partar í ST-sáttmálum og í sambandi við samstarvið í Evroparáðnum og ES. Hetta er eisini galdandi fyri Baltalond. Niðanfyri verða fleiri av hesum samanhangum lýstir.

ST

Norðurlond hava bundið seg til og eru virkin við í arbeiðinum hjá ST við mannarættindum, og her ganga Norðurlond á odda. Mannarættindasáttmálin (1948) bannar harðskapi og mismuni. Millumtjóðasáttmálar, ætlaðir serstøkum málbólum, leggja dent á bólkar, ið eru í serligum vanda, og gera greinirnar hjá stovninum um almenn mannarættindi frá 1948 serliga greiðar og vísa á, hvussu tær kunnu fremjast í verki øllum til gagns. Serliga viðkomandi fyri hesa virkisætlan eru millumtjóðasáttmálarnir um rættindi hjá persónum við skerdum virkisførleikum (UNCRPD), borgarlig og politisk rættindi (CCPR), búskaparlig, sosial og mentanarlig rættindi (CESCR), kvinnurættindi (CEDAW) og barnarættindi (CRC). Eisini málini hjá ST um burðardygd í Agenda 2030 eru sera viðkomandi fyri norðurlenska samstarvið.

MYND: PIXABAY.COM

Evroparáðið

Norðurlond luttaka eisini virkin í Evroparáðnum, hvørs samstarv um mannarættindi fevnir um 47 lond og tekur støði í Evropiska mannarættindasáttmálanum (Sáttmáli til verju av mannarættindum og grundleggjandi frælsisrættindum). Øll Norðurlond hava bundið seg til at fylgja greinunum í sáttmálanum. Evroparáðið hevur eitt serligt samstarv, har londini leggja orku í at fremja rættindi hjá persónum við skerdum virkisførleika.⁶

⁶ <https://www.coe.int/en/web/disability>

Parlamentarisku ráðini hjá samstarvssstovnunum, ráðharraráð, serfrøðinganevndir fyri rættindi hjá persónum við skerdum virkisførleikum og deildin fyri fyribyrging av mannamuni hava sett sjóneykuna á hetta evnið við at nýta millumtjóðasáttmálar og tilmæli. Evroparáðið hevur givið út fleiri rit um hetta, serliga um støðuna hjá kvinnum og gentum við skerdum virkisførleika. Istanbulsáttmálin um støðuna hjá kvinnum og gentum og rætt teirra til heilsu og trygd er eisini viðkomandi, og øll Norðurlond hava tikið undir við hesum. Langtíðarætlanin hjá Evroparáðnum hesum viðvíkjandi, *Human rights: a reality for all*, er galdandi í 2017–2023.⁷

ES

ES hevur eina virkisætlan fyri inklusjón af persónum við skerdum virkisførleika, eins og serliga verður miðað eftir at samstarva, millum annað við tí í hyggju at fremja frítt flytføri millum londini, nevnt *Den europæiske handicapstrategi 2010–2020: et nyt tilsagn om et Europa uden barrierer*⁸. ES hevur sum einasti økisstovnur staðfest Breksáttmálan hjá ST (UNCRPD). Hetta ber boð um høg mál og setir krøv til limalondini um, at tey skulu broyta støðu og tillaga seg.

Fyriskipanin hjá ES um javnrættindi á arbeiðsmarknaðinum (2000/78) hevur beinleiðis ávirkan, og sama er galdandi viðvíkjandi fyriskipanunum um ferðafólkarættindi, sum eru galdandi fyri ferðir við bussi (181/2011), báti (1177/2010), toki (1371/2007) og flogfari (264/2004) innan fyri ES eins og millum annað Ísland og Noreg.⁹

Fyriskipanin um atgongd til alnótina (2016/2102) snýr seg um talgildar atkomumøguleikar á almennum netstøðum. Ein fyriskipan um atkomumøguleikar í almennum høpi verður viðgjörd og er nevnd European Accessibility Act. Mannarættindastovnurin undir ES, FRA, hevur lagt fram fleiri upprit um støðuna hjá fólki við skerdum virkisførleika.

⁷ <https://rm.coe.int/2017-2023-disability-strategy-en/16806fe7d4>

⁸ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/DA/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010DC0636&from>

⁹ https://europa.eu/youreurope/citizens/travel/transport-disability/index_da.htm

ENDAMÁL, MÁL OG NORÐURLENDSKT GAGN

Endamálið við virkisætlanini er at stuðla undir inklusjón av fólki, ið bera brek, við eini styrktari norðurlendskari vitanardeiling og tættari samstarvi viðvíðkjandi brekpolitikki.

Norðurlenska breksamstarvið skal:

- skapa gagn fyri londini og gera mun hjá norðurlenskum íbúgvum, sum hava skerdan virkisførleika
- skoyta upp í og styrkja verandi mannagongdir í londunum, sum hava inklusjón sum mál í øllum samfelagnum
- nágreiniliga kanna og skapa samvirkan við annað altjóða samstarv, ið hevur inklusjón sum mál
- skapa fortreytir fyri at samskifta um royndir, varðveita færleikar og menna hættir at inkludera fólk við skerdum virkisførleika á nøkrum strategiskum økjum og í útvaldum samanheingi
- økja tilvitskuna um breksjónarmiðið hjá Norðurlenska ráðharraráðnum og kjarnuøkini hjá Norðurlandaráðnum, herundir skrivaraembæti, stovnar, skráir og netverk, og harvið gera norðurlenska og norðurlenska-baltiska samstarvið til eina góða fyrimynd fyri, hvussu vit á almennum stigi kunnu arbeiða við margfeldni og inklusjón av persónum við skerdum virkisførleika
- tryggja fólki við breki betri atgongd til og atkomu í virkseminum hjá Norðurlenska ráðharraráðnum og Norðurlandaráðnum

MYND: JOHNÉR.DK

- stimbra fatanina av Norðurlondum sum eitt skapandi, umfevnandi og sosialt burðardygt øki, har eingin verður hildin uttanfyri
- sameina sjónarmið um javnrættindi millum menn, kvinnur, gentur og dreingir, og rættindi hjá børnum og ungum og burðardyggja menning í øllum teirra virksemi á meningsfullan hátt.

FOKUSØKI OG VIRKSEMI

MANNARÆTTINDI

At stuðla og stimbra arbeiðið hjá londunum við at fremja og hava eftirlit við millumtjóðasáttmálanum hjá ST um rættindi hjá persónum við skerdum virkisførleika.

BURÐARDYGG MENNING

At nýta algilt snið til at styrkja inklusjón, fremja javnrættindi og tálma mannamuni av fólki við skerdum virkisførleika í øllum ørtum av tí norðurlandska samfelagnum við at nýta strategiska sameining av áskoðanini á brek í arbeiðinum við burðardyggari menning.

FLYTFØRI MILLUM LOND

At fremja tað at hava frítt at fara millum lond og taka burtur marknaforðingar, sum serliga ávirka fólk við skerdum virkisførleika.

MANJARÆTTINDI

Øll Norðurlond hava samtykt UNCRPD og seta í verk ætlanirnar og rættindini í millumtjóðasáttmálanum í sínum umsitingum. Nógvar felags avbjóðingar eru, og tørvur er á meira og betri vitan og góðum dómum um væleydnaða íverkseting.

Virksemi á hesum fokusøki stuðlar undir mannagongdir við at seta UNCRPD í verk, men er eisini heft at øðrum sáttmálum og arbeiði við mannarættindum og breki yvirhvørvur.

1.1 Avreksverk, sum styrkja vitan og samrøðu um mannarættindi og brek og Norðurlanda rødd á altjóða stigi

Endamálið við hesum avreksverkum er at skapa pallar fyri at skifta um vitan og royndir umframt at menna úrslitagóð amboð til at seta UNCRPD í verk. Avreksverkini gera, at fólk skilja hetta betur. Avreksverkini menna førleikarnar hjá teimum, ið eru við til at seta UNCRPD í verk og draga fram góð dømi um, hvussu UNCRPD skal verða sett í verk. Avreksverkini skapa samvirkanarárin í mun til annað altjóða samstarv og mannagongdir, sum hava inklusjón sum endamál.

Málsetningurin er at fremja avreksverk um millum annað hagtøl, sum kunnu samanberast, umframt aðra vitan, forá/ fundarstøð til at samskifta um royndir, eina norðurlenska masterútbúgving og eina norðurlenska skrá um gransking í brekum/disability studies. Til tess at veita Norðurlondum eina greiðari rødd í ST verður gjørd eitt úrvalsrit/antologi um tað arbeiðið, sum Norðurlond hava gjørt og gera á brekøkinum í ST-skipanini. Í virkisætlanartíðarskeiðnum verða hvørt ár hildin norðurlensk tiltøk í sambandi við ríkispartafundir í ST og í øðrum viðkomandi altjóða høpi.

Longu í undanfarnu virkisætlan varð farið undir fleiri avreksverk. Vælferðarmiðdepil Norðurlanda (Nordens velfærdscenter) samskipar hetta arbeiðið innan fyri teir karmar, sum heimild er til sambært loyvisbrævi frá EK-S. Vælferðarmiðdepil Norðurlanda (Nordens velfærdscenter) søkir um fígging og fremur avreksverkini saman við innlendis, norðurlendskum og altjóða samstarvsfeløgum. Tilvísingarbólkar verða stovnaðir eftir tørvi og í samráð við viðkomandi partar.

1.2 Verkætlan um upprunafólk og skerdan virkisførleika

Yvirhøvur er skipað vitan um brek og skerdan virkisførleika hjá upprunafólki í Norðurlondum, samum og inuittum ógviliga avmarkað. Trot á vitan um upprunafólk og skerdan virkisførleika er eisini nakað, sum Brekráðið hjá ST hevur tikið til viðgerðar í afturmeldingunum til einstøku londini, og tað er tikið fram sum eitt menningarøki til komandi upprit.

Henda verkætlan leggur lunnar undir økta vitan um upprunafólk í Norðurlondum og skerdan virkisførleika og mennir norðurlendsk netverk, tá ið UNCRPD verður sett í verk við serligum atliti at upprunafólki. Verkætlanin stuðlar eisini undir at seta í verk arktisku skráanna 2018–2021¹⁰.

Málsetningurin er at stuðla gransking, yrkislig netverk og norðurlendsk netverk við fólki, sum hava skerdan virkisførleika, og teirra avvarðandi úr norðurlendsku upprunafólkunum.

Verkætlanin er grundað á vitan, royndir og netverk, sum verða ment í sambandi við verkætlanina hjá Vælferðarmiðdepli Norðurlanda (Nordens velfærdscenter) um sámar við

¹⁰ <http://norden.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A1153646&dsid=3782>

skerðum virkisfærleika¹¹. Vælfæðamiðdepil Norðurlanda (Nordens velfærdscenter) sækir um fígging frá Norrønum Atlantssamstarvi (NORA) og/ella Norðurlenskari Arktiskari samstarvsskipan 2018–2021.

1.3 Verkætlan um heilsu hjá børnum og ungum og luttøku í skúla og frítíð

Børn og ung við skerðum virkisfærleika hava verri heilsu og verri møguleikar at vera við enn onnur børn. Tað er ein avbjóðing fyri øll Norðurlond at megna at hava jøvn livikor og at geva øllum børnum javnbjóðis møguleikar at koma til orðanna – sama hvør virkisfærleikin er.

Henda verkætlan stuðlar undir at skifta um vitan og royndir millum serfrøðingar í øllum Norðurlondum, sum arbeiða við at bæta um heilsu og luttøku hjá børnum í skúla og frítíð. Tveir bólkar av børnum við serligum tørv á atkomu – børn við skerdari hoyrn og børn við skerðum andligum virkisfærleika – eru virknir í verkætlanini.

Verkætlanin savnar vitan um støðuna hjá børnum og ungum við skerðum virkisfærleika og eisini um hættir og góð og lærurík dømi um, hvussu til ber at stimbra og styrkja møguleikar hjá børnum og ungum at koma til orðanna, tá ið tað snýr seg um skúla og frítíð. Serliga snýr tað seg um at seta í verk grein 30 hjá UNCRPD um mentan og ítrótt, grein 6 um kvinnur og gentur, grein 7 um børn og ung og grein 25 um heilsu. Verkætlanin vísir eisini til arbeiðið hjá UNICEF fyri børn við skerðum virkisfærleika.

¹¹ <https://nordicwelfare.org/projekt/samer-med-funktionsnedsattning/>

Verkætlanin kann taka um endan og byggja á tað arbeiðið – íroknað netverk – sum stavar frá námsskeiði um børn og ung við skerdum virkisførleika hjá Vælfærðardepli Norðurlanda (Nordens velfærdscenter) í 2016¹². Verkætlanin verður ment av einum bólk av serfrøðingum, sum verða tilnevndir í samráð millum NORDBUK og Vælfærðarmiðdepli Norðurlanda (Nordens velfærdscenter). Verkætlanin verður grundfest hjá EK-K, EK-U og EK-S. Ber tað til, og er áhugi fyri tí, verða Baltalond tikin við.

¹² <http://www.nordicwelfare.org/sv/Events/Fra-store-ord-til-hverdag-der-barnogungdom-bor/>

BURÐARDYGG MENNING

Burðardygg menning av norðurlensku velferðarskipanini er bundin av, at nógv arbeiði er, har so nógv sum gjørligt geva sítt íkast til búskapin. Til hetta krevst ein sameinandi útbúgvingar- og arbeiðsmarknaðarpolitikkur. Eitt samfelag, ið er lagað til øll, sum mennir nýggja tækni, og sum slóðar fyri eini betri inklusjón og øktum sjálvbjargni hjá persónum við skerdum virkisfærleika.

Virksemið á hesum fokusøki stuðlar undir norðurlandskt samstarv og samstarv hjá Norðurlondum um at stremba eftir málum við betri inklusjón á arbeiðsmarknaðinum, í almennum umhvørvi, í mentanarlívinum osfr. Norðurlond eru virkin við í fleiri altjóða politiskum mannagongdum.

2.1 Sameining av sjónarmiðum um brek í virkseminum hjá Norðurlenska Ráðharraráðnum

Norðurlenska ráðharraráðið arbeiðir skipað við at styrkja sjónarmiðið um brek á øllum viðkomandi politiskum økjum. Málið er at virka fyri gagnligum broytingum, sum gera atkomuna betri, og sum økja tilvitskuna um breksjónarmiðið í arbeiðsumhvørvi og starvsfólkapolitikki, á fundum/ráðstevnum og samskipti. Breksjónarmiðið verður stimbrað og verður ikki slept á viðkomandi politiskum økjum og í viðkomandi politiskum geirum.

Ráðið fyri brekað (Handicaprådet) hevur í tíðarbilinum 2015–2017 samstarvað við ein uttanhýsis arbeiðsbólk í Norðurlenska ráðharraráðnum til tess at gera ábøtur. Við støði í hesum arbeiði setur skrivaraembætið hjá Norðurlenska ráðharraráðnum (NMRS) nýggj mál innanhýsis. Serliga verður ljós varpað á norðurlenskar stovnar og aðrar samstarvsstovnar, herundir stuðulsveitingar, og á at rækka

starvsfólki í almenna norðurlenska og norðurlenska-baltiska samstarvinum umframt politikarum á viðkomandi politiskum økjum.

Arbeiðið hjá innanhýsis arbeiðsbólkinum og Ráðnum fyri brekað (Handicaprådet) verður framt innan egnar fíggjarkarmar. Til tiltøk og verkætlanir (innan fyri NMRS ella politisk øki), sum hava við sær kostnað, verður gjørd serstøk fíggjarætlan.

2.2 Algilt snið og atkomumøguleikar – luttøka og fólkaræði

Norðurlond verða ment og mett sum eitt sameinandi og nýskapandi øki. Til tess at tryggja hetta verður samskipt um royndir millum Norðurlond. Ynski er um at seta góðar arbeiðsskipanir í miðdepilin, bæði staðbundnar og fyri alt landið, umframt at taka brúkararnar við frá byrjan.

Henda verkætlanin savnar umboð fyri teir størstu brekbólkarnar (sjón, hoyrn, rørsla, fatan, kenslusansur), granskarar, starvsfólk og politikarar til samráð, menning og útbreiðslu av góðum dømum um algilt snið, sum kann styrkja og menna Norðurlond fyri øll. Verkætlanin skapar samvirkan til annað altjóða samstarv og aðrar mannagongdir, ið hava inklusjón sum mál. Hetta er við til at hækka málið hjá Norðurlondum, tá ið talan er um algilt snið og eitt samfelag fyri øll, millum annað við at styrkja altjóða samarbeiði í ES, Evroparáðnum og ST.

Stevnumiðið er at finna góð dømi um at seta í verk Agenda 2030 úr einum breksjónarmiði, serliga málini 10, 11, 16 og 17. Verkætlanin eyðmerkir tað, ið er, og mennir nýggj sløg av samrøðu millum teir partar, sum eru avgerandi fyri at fáa í

lag luttøku og fólkaræði gjøgnum algilt snið, serliga við tí í huga at vera við í politiska lívinum, herundir fólkaræðisligum vali, at hava frítt at fara millum lond, eitt sjálvstøðugt lív, býarumhvørvi, flutning o.a. Verkætlanin økir um kunnleikan til norðurlenska samstarvið og fevnir um persónar, ið annars ikki eru við í norðurlenska kjakinum.

Stovnurin, ið umsitur verkætlanina, kann vera Vælfærdarmið-depil Norðurlandaráðsins (Nordens velfærdscenter) ella annar stovnur, ið hevur røttu førleikarnar. Ein tilvísingarbólkur verður settur við serfrøðingum frá t.d. brekøkinum, NMRS og EK-S. Fígging verður fyrst og fremst umrødd við Norðurlensku samstarvsnevndina (NSK undir MR-SAM), EK-S og EK-K.

2.3 Inkluderandi arbeiðslív í Norðurlondum: framhald av hildnum námsskeiðum um arbeiðslív og persónar við skerdum virkisførleika

Støðan hjá ungum og vaksnum við skerdum virkisførleika á arbeiðsmarknaðinum er enn merkt av útihýsing. Verkætlanin stuðlar undir at seta í verk samstarvsskránna á arbeiðslívsøkinum 2018–2021¹³ og heftir deildirnar fyri vinnu- og útbúgvingarpolitikk.

Málið er at halda árlig serfrøðingaskeið og aðrar norðurlenskar fundir, millum annað við kommunusamskipanir. Sett verður gongd á orðaskifti við Global Business and Disability Network hjá ILO og aðrar viðkomandi stovnar og netverk. Avrikini í verkætlanini útvega økta vitan og samstarv um hagtøl, hættir,

¹³ <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:norden:org:diva-5142>

avreksverk og verkætlanir, sum hava við brek og lutttøku í arbeiðslívinum at gera. Innan fyri karmarnar á verkætlanini verða árliga framleidd hefti til íblástur og samanbering av vitan um serlig evni. Til dømis ber til at kanna, hvussu tryggingarskipanir eggja fólki við skerdum virkisførleika og/ ella skerdum arbeiðsførleika at koma í arbeiði. Eitt annað uppskot er ein norðurlendsk verkætlan, ið gongur tvørtur um øki, um vitan og samstarv, og sum er knýtt at arbeiðsinklusjón hjá persónum við skerdum virkisførleika, svarandi til raðfestingarverkætlanina Norðurlendskt O-24-samstarv, sum varpar ljós á sálarheilsu hjá ungum.¹⁴

Virksemi og fígging fæst í lag í samráð við arbeiðslívsøkið og møguliga eisini vinnulívsøkið umframt útbúgvingar- og granskingarøkið.

¹⁴ <http://www.fao.no/index.php/nb/forskningstema/prosjekter/prosjekter-alle/item/folgeevaluering-nordisk-O-24-samarbeid>

FRÍTT FLYTFØRI

Eitt av raðfestu økjumum í norðurlenska samstarvinum er at varpa ljós á at taka burtur marknaforðingar fyri flytingum millum londini. Hóast nógvar marknaforðingar eru beindar burtur, og fleiri verkætlanir og kanningar eru í gerð, eru enn nógvar forðingar hjá persónum við skerdum virkisførleika. Hetta kann stava frá, at breksjónarmiðið ikki er heilt greitt, ella at aðrar forðingar skulu takast burtur, so borgarar við serligum tørvi einfalt kunnu vera við í teimum møguleikum fyri flytføri, sum avráddir eru landanna millum. Eisini ES hevur serligar ætlanir, sum skulu taka burtur forðingar fyri persónar við skerdum virkisførleika.

Virksemið á hesum fokusøki stimbrar frítt flytføri hjá fólki, sum kann verða darvað av marknaforðingum vegna vantandi atkomumøguleikar.

3.1 Breksjónarmiðið í norðurlenska samstarvinum um frítt flytføri

Hetta virksemið styrkir førleikan, breksjónarmiðnum viðvíkjandi, hjá teimum virkandi, sum fáast við greiningar og koma við uppskotum um at loysa trupulleikarnar við marknaforðingum, samstundis sum tað styrkir førleikan at samstarva um marknaforðingar hjá limunum í Ráðnum fyri brekað (Handicapráðet).

Kunningar á netsíðunum hjá Hallo Norden og Norðurlenska ráðharraráðnum, sum snúgva seg um persónar við skerdum virkisførleika, verða greinaðar og betraðar. Hetta er galdandi fyri millum annað kunning um tekniástulking. Ein støðufráboðan um norðurlenskt flytføri og skerdan virkisførleika verður gjørd í samstarvi við tey, ið hava ábyrgdina av hjálparveitingarsáttmálanum. Støðufráboðanin

leggur serliga dent á marknaforðingar á almann- og arbeiðsmarknaðarøkinum. Hetta er serliga galdandi fyri tær forðingar, ið Marknaforðinganevndin (Grænsenhindringráðet) hevur raðfest.¹⁵ Árliga verða námsskeið hildin við luttakarum, sum eru viðkomandi fyri t.d. marknaforðingasamstarvið. Hetta umfatar eisini samráð við teknmálsnetverkið í sambandi við tulkaskipanir og flytføri. Breksjónarmiðið verður tikið við í komandi sosialtryggingaráðstevnur í 2018 og 2019, ið snúgva seg um at stytta málsviðgerðatíðina í ES-málum.

Samstarvið heldur fram millum viðkomandi partar, sum hava ábyrgd av brek- og marknaforðingætlanini hjá ráðharraráðnum. Tað snýr seg til dømis um um Ráðið fyri brekað, Marknaforðingaráðið (Grænsenhindringráðet) og kunningartænastuna Hallo Norden. Virkseimið fer fram innan vanligu figgjarkarmarnar hjá samstarvsstovnunum.

3.2 Flytføri hjá lesandi í Norðurlondum

ES og Norðurlond hava málsetning um, at lesandi á hægri útbúgvingum skulu taka alla útbúgvingina ella partar av henni í øðrum landi. Hesi mál umfata eisini lesandi við skerdum virkisførleika. Vegna fleiri forðingar, sum serliga raka lesandi við skerdum virkisførleika, eru stórir munir millum hesi og veruligu møguleikarnar hjá øðrum at lesa uttanlands. Verkætlanaruppritið *Equity in student mobility in higher education*¹⁶ lýsir hesar forðingar og veitir tilmæli um, hvussu treytirnar fyri flytføri hjá lesandi í Norðurlondum kunnu

¹⁵ <http://norden.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A1174950&dswid=-1508>

¹⁶ <https://nordicwelfare.org/funktionshinder/studentmobilitet>

betrast. Málið fyri verkætlanini er, at námsskeið, sum taka útgangsstøði í uppritinum, skulu haldast á minst seks stöðum í Norðurlondum.

Vælfæðarmiðdepil Norðurlanda (Nordens velfærdscenter) hevur fundirnar saman við norsku fyrirkunni Universell við NTNU í Trondheimi og hinum samstarvspørtunum í verkætlanini *Studentmobilitet och funktionshinder* (2015–2016). EK-U hevur sett av 300.000 DKK. Harumframt verður stuðul veittur frá samstarvsfeløgum í londunum.

3.3 Samfelags- og býarskipanir, sum stuðla fríum flytføri fyri øll

Nógvar av teimum forðingum fyri fríum flytføri, sum serliga raka persónar við skerdum virkisfærleika, kunnu loysast við samstarvi í teimum deildum, sum arbeiða við býarskipan. Dømi um týðningarmikil norðurlendsk samstarvsøki eru flutningur, bygt øki ("skynsamir býir" og "ellisvinaligir býir" eru dømi um, hvussu hetta verður roynt í WHO og aðrastaðni), ferðavinna o.a. Virksemið stuðlar undir strategiina hjá Ráðharraráðnum fyri vinnu- og nýmenningarpolitikk 2018–2021¹⁷ og samstarvsskránnar fyri økismenning og økissskipan 2017–2020¹⁸. At seta í verk ferðafólkarættindi í ES og ábøtur til at seta í verk komandi atkomufyriskipan hevur stóran týðning.

Vælfæðarmiðdepil Norðurlanda (Nordens velfærdscenter) granskar norðurlenska samstarvið millum myndugleikar og viðkomandi norðurlenskar stovnar og samstarvspartar.

¹⁷ <http://norden.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A1166653&dswid=5760>

¹⁸ <http://norden.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A1084682&dswid=-1508>

FRAMHALDSVIÐGERÐ

Eitt uttanhýsis kanningarfólk fer undir framhaldsviðgerðir í 2019 og 2021. Úrslitini verða lögð fram í sambandi við fráboðanina um virkisættanina og arbeiðið hjá Ráðnum fyri brekað. Kanningarfólkið hevur samband við tær fyrirkur, ið virka sum verkætlanarleiðarar fyri avvarðandi virkseml. Støðufrágreiðingin verður sett saman á avgreiðsludeildini hjá Ráðnum fyri brekað á Vælfarðarmiðdepli Norðurlanda. Støðan verður lögð fyri Norðurlandaráðið í 2019 og 2021.

Norðurlandska ráðharraráðið
Nordens Hus
Ved Stranden 18
1061 København K
www.norden.org

Henda virkisætlanin er strategiska samstarvsskjalið hjá Norðurlandska ráðharraráðnum um skerdan virkisfærleika. Tað hevur gildi fyri alt ráðharraráðið og hevur trý fokusøki:

Mannarættindi

At stimbra og styrkja arbeiðið á landsstigið at fremja hetta í verki og hava eftirlit við, um ST-sáttmálin um rættindi hjá fólki við skerdum virkisfærleika verður hildin.

Burðardygg menning

Gjøgnum algilt snið av ymisligum umhvørvi at styrkja inklusjón, fáa í lag javnstøðu og virka ímóti, at mismunur verður gjørdur á fólki við skerdum virkisfærleikum í øllum þørtum av norðurlandska samfelagnum við at bregða virkisfærleikaskerjing inn í arbeiðið við burðardyggari menning.

Frælst flytføri

At fáa í lag frælst flytføri og at niðurlaga marknaforðingar, sum serliga tarna fólki við skerdum færleika.

Virkisætlanin er í gildi frá 2018 til 2022.